

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ,
ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

ЛУТАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

ІСТОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ:

ОСВІТНІ Й ОСВІТНЬО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

20 червня 2025 р.
Київ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

УДК 37(091)(477)“1991/2024”(0)

**Всеукраїнська науково-практична конференція
проводиться відповідно до плану роботи
Національної академії педагогічних наук України**

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
Протокол № 12 від 28 серпня 2025 р.*

Редакційна колегія:

О.М. Топузов, доктор педагогічних наук, професор — *голова ред. кол.*;
Н.П. Дічек, доктор педагогічних наук, професор — *заст. голови ред. кол.*;
К.Ю. Ладоня, *відповідальний редактор.*

Історія та філософія освіти в незалежній Україні: освітні й освітньо-філософські аспекти формування історичної пам'яті [Електронний ресурс] : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. 20 червня 2025 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України ; [редкол.: Топузов О. М., Дічек Н. П., Ладоня К. Ю. ; за наук. ред. Дічек Н. П.]. – Електрон. тест. дані. – Київ : Ін-т педагогіки НАПН України, 2025.

ISBN 978-966-644-800-5

Збірник містить матеріали і тези виступів учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Історія та філософія освіти в незалежній Україні: освітні й освітньо-філософські аспекти формування історичної пам'яті», проведеної у змішаному форматі 20 червня 2025 р. в Інституті педагогіки НАПН України, м. Київ.

У матеріалах відображено осмислення сучасними освітянами, науковцями і практиками, феномена історичної пам'яті як питомого чинника формування національної самоідентифікації української молоді і як важливого складника фахової підготовки майбутніх освітян в умовах війни України проти рф.

УДК 37(091)(477)“1991/2024”(0)

*Матеріали подано в авторській редакції,
за достовірність фактів, цитат, посилань на джерела
та вживання назв документів, власних імен тощо
відповідають автори публікацій.*

Назаренко Т. Г.

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННІ ПАТРІОТИЧНОСТІ В УЧНІВ ЧЕРЕЗ ЗМІСТ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ.....	38
---	----

Гоголь Н. В.

ОСВІТНЬО-ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ АРХЕТИПІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА.....	42
--	----

Іванюк Г.І., Венгловська О.А.

ФЕНОМЕН ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНИХ СЕНСІВ І ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: РЕФЛЕКСІЇ ТА ПРАКТИКИ	46
---	----

Проніков О.К.

ОСМИСЛЕННЯ ОСВІТНЬОЇ, КУЛЬТУРНОЇ ТА ДУХОВНОЇ ТРАДИЦІЇ ІСТОРИЧНИХ КОЛЕГУМІВ СУЧАСНОСТІ.....	53
---	----

Міхно О.П.

МЕДІАВІЗУАЛІЗАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У ФОРМАТІ SHORTS I REELS: КЕЙС ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ	58
---	----

Дічек Н.П.

ІСТОРИКО-ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.....	62
--	----

Іванюк Г.І.,

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та
психолого-педагогічних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка
orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-7758-5121>*

Венгловська О.А.,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-0456-7667>*

ФЕНОМЕН ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В РОЗВИТКУ

ОСОБИСТІСНИХ СЕНСІВ І ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: РЕФЛЕКСІЇ ТА ПРАКТИКИ

Анотація. У статті висвітлено результати студіювання феномену історичної пам'яті в українському та закордонному науковому дискурсі, подано педагогічні рефлексії порушеної проблеми у річипці організаційного та змістового забезпечення освітнього процесу задля розвитку особистісних сенсів і ціннісних орієнтирів майбутніх учителів.

Ключові слова: історична пам'ять, особистісні сенси, ціннісні орієнтири, здобувачі вищої освіти, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, майбутні педагоги, нова українська школа, освітні практики.

У сучасному міждисциплінарному науковому дискурсі проблема історичної пам'яті розглядається в контексті історії (історії освіти), філософії (етнофілософії, філософії освіти), культурології, політології. Українські та закордонні вчені виснували концепції та наукові узагальнення щодо сутності місця історичної пам'яті в розвитку свідомості людини, етносу, нації, суспільства. Інтерес становлять наукові обґрунтування Ю. Шаповала, Л. Нагорної, О. Бойка [6] щодо багатовимірного поняття «історична пам'ять» та її зв'язку зі сферою практичної політики та етнополітології; висвітлення проблеми історичної пам'яті у теоріях і сучасному науковому дискурсі (Л. Нагорна) [8]; вплив національної пам'яті

українців на нині суцї події (Н. Кузьмінець, О. Стадник, Т. Букіна) [5]); висвітлення характеру зв'язків між історичною пам'яттю та масовою свідомістю громадян (К. Євсєєв) [4], узагальнення дискурсивного виміру взаємозв'язків і відмінностей між сутнісними особливостями поняття «історична пам'ять» та «політика пам'яті» (Н. Дічек) [3]; формування історичної пам'яті засобами музейних онлайн-ресурсів (О. Міхно) [7], педагогічна біографістика як ресурс відновлення історичної пам'яті (Л. Березівська) [1].

На конструювання сучасного наукового дискурсу про багатомірність історичної пам'яті мали вплив концепції американського політолога, історика Бенедикта Андерсона; британського історика Ерика Гобсбаума, Теренса Райнджера (британського африканіста, автора концепції традицій). На ґрунті ідей і концепцій, презентованих закордонними вченими в сучасному українському науковому дискурсі усталено такі поняття як: «державна політика історичної пам'яті», її сутність полягає в репрезентації історії задля формування історичної пам'яті етнічних та національних спільнот.

У річипі порушеної проблеми, варто зауважити таке: дискурс історичної пам'яті ґрунтується на першорядності цінностей у поступі історії, що розглядається втіленням людської діяльності, окресленої ціннісно-смісловими уявленнями. Сув'язь сфери історії з ціннісно-смісловими уявленнями авторів текстів і тих, кому вони адресовані, зумовлює існування ірраціонального складника в науковому дискурсі національної пам'яті, який у перебігу засвоєння особистістю ціннісних сенсів поступово стає її надбанням. Варто пам'ятати про те, що перебіг історичних процесів у визначені проміжки часу, характеризується певними сенсами в системі причинно-наслідкових зв'язків і увиразнюється не лише сприйняттям, уявленнями, історичними та культурологічними знаннями, а діями людей, як на особистісному, так і суспільному рівнях. Нині ми проживаємо саме такий історичний період функціонування та розвитку історичної пам'яті, зокрема колективної (за К. Юнгом), що має ірраціональний складник і сприяє формуванню місць пам'яті в обширі культури та впливає на становлення раціонального складника цього феномену.

Проблема національної пам'яті в історичному, філософському, культурологічному та освітньому вимірах є предметом численних наукових (науково-практичних) конференцій різних рівнів. Актуалізація в українському науковому дискурсі національного

наративу історичної пам'яті розширює поле наукових знань. З-поміж інших, чільне місце належить конференціям, які щорічно проводить відділ історії та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України («Виміри історичної пам'яті (український і зарубіжний дискурси)», м. Київ, 2024 р., «Історія та філософія освіти в незалежній Україні: освітні й освітньо-філософські аспекти формування історичної пам'яті», м. Київ, 2025 р.). Суголосною є тематика науково-практичних конференцій, які відбулись за організації провідних наукових і науково-освітніх закладів України: «Культура історичної пам'яті: наукові, культурні та освітні аспекти», м. Одеса, 2023 р. (Одеська національна наукова бібліотека); III Міжнародна науково-практична конференція «Трансформації історичної пам'яті», м. Вінниця, 2022 р., (ДонНУ імені Василя Стуса); Всеукраїнська наукова конференція з міжнародною участю «Національна пам'ять історія і сучасність», м. Львів, 2023 р. (Львівський національний медичний університету імені Данила Галицького, кафедра українознавства й відділ гуманітарної освіти та виховання); V Міжнародна науково-практична конференція «Історія, культура, пам'ять у науковому вимірі: стан та перспективи», м. Київ, 2024 р. (КПІ ім. Ігоря Сікорського, кафедра історії факультету соціології і права); міжнародна конференція «Реалізація права на пам'ять: шляхи формування сучасної культури пам'яті в Україні», м. Київ, 2024 р. (Національний музей історії України у Другій світовій війні).

Дослідження проблеми історичної пам'яті має наукову та практичну значущість в умовах відстоювання Україною власного екзистенційного вибору. Освіта є тією суспільною сферою, яка вирощує майбутнє. Ми вважаємо дієвою ідею Б. Грінченка про те, що гідна освіта нової генерації громадян, яка ґрунтується на знаннях історії, культури і найновіших знань може вплинути на розбудову доброго соціального порядку та добробуту всіх громадян [2]. Отож національна пам'ять є чинником розвитку особистісних сенсів і ціннісних орієнтирів майбутніх педагогів.

Як засвідчують результати онлайн опитування, здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Початкова освіта», на початку навчання ця категорія майбутніх учителів виявляє достатньо високі особисті наміри щодо професійного розвитку, володіння цифровими технологіями та інструментами, а особистісні сенси і ціннісні орієнтири, студенти

перших-других курсів здебільшого не вважають своїми пріоритетами. Простежуємо також усвідомлення зовнішньої мотивації студентів до засвоєння історичних знань, культурних надбань, що проявляється в різних активностях, зокрема: подорожах до місць пам'яті, пошукових проєктах, сесіях історико-педагогічних студій. Однак внутрішня мотивація студентів до порушеної проблеми значно відстає від професійних мотивів, що пов'язуємо як із особистою невпевненістю самостійно здобувати та інтерпретувати нові знання щодо історичної пам'яті, та часто нерозуміння причин історичних змін і внеску особистостей як творців сучасної історії.

Розбудова НУШ на ціннісних засадах актуалізує вдосконалення підготовки педагогів з урахуванням історичної пам'яті задля розвитку їхніх особистісних сенсів і ціннісних орієнтирів. Сучасний учитель має вміти встановлювати взаємозв'язки між історико-освітніми феноменами, визначати їх вплив на формування національної системи освіти. У Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка напрацьовано значний досвід аудиторної та позааудиторної роботи задля залучення майбутніх педагогів до здійснення пошуково-дослідницької роботи, що здійснюється на базі архівних установ (Центральний державний історичний архів, м. Київ, Центральний державний архів вищих органів держави і влади України, м. Київ, Державний архів м. Києва).

В умовах дистанційного та змішаного навчання оновлено онлайн-формат проведення гостьових лекцій ученими Педагогічного музею України (проф. О. П. Міхно), ДНПБ ім. В.О. Сухомлинського (академік НАПНУ, проф. Л. Березівська); проводяться виїзні та онлайн лекції в Літературно-меморіальному будинку-музеї Т. Шевченка «Хата на Пріорці» (м. Київ), в Музеї Бориса Грінченка (м. Київ).

Студенти виконують дослідницькі проєкти, що розкривають внесок персоналій у розбудову шкільної освіти в м. Києві та на теренах України різних років; розробляють і презентують на наукових форумах проєкти з адаптації прогресивних педагогічних практик попередніх періодів в освітній процес закладів загальної середньої освіти. Оновлено зміст інтегрованого курсу «Педагогіка» темами: «Становлення та розвиток педагогіки в історико-педагогічній ретроспективі», «Освіта людини як соціокультурний процес». Під час практичного заняття з теми «Актуальні проблеми освіти людини в педагогічній думці: історико-педагогічна ретроспектива»

майбутні педагоги за результатами вивчення різних груп історико-освітніх джерел, узагальнення ідей представників педагогічної думки різних періодів створюють колажі, ментальні карти, в яких візуалізують виховні цінності, що були пріоритетними на різних історико-освітніх етапах, презентують внесок педагогічних персоналій у розвій ідей національного виховання дітей і молоді, що сприяє розвитку їхньої історичної пам'яті.

У процесі вивчення матеріалів із фондів архівів, першоджерел з фондів бібліотек (зокрема онлайн-ових), ознайомлення з особливими документами педагогів (О. Захаренка, В. Сухомлинського), що зберігаються у фондах архівів: Педагогічного музею України, Державного архіву м. Києва, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України – майбутні педагоги розвивають особисті та професійні ціннісні орієнтири, які становлять підґрунтя для усвідомленого прийняття історичної пам'яті, а також власної культурної та професійної ідентифікації. Значний інтерес майбутні вчителі виявили до студіювання ідей про освіту, українську мову та державотворення М. Грушевського, освітніх і культуротвірних концептів І. Огієнка, внеску К. Маєвської, К. Толмачевської у розбудову дошкільної освіти; репрезентації історії України С. Сірополка; внеску П. Холодного, С. Русової в розбудову української школи на національному ґрунті.

Профільною проблемою діяльності історико-педагогічних студій, які функціонують на факультеті педагогічної освіти впродовж 15 років є «Виховання духовної особистості у вітчизняній педагогічній думці». Предметом біографічних та бібліографічних розвідок стали постаті Г. Сковороди, Т. Шевченка, Г. Ващенко, Б. Грінченка, М. Грінченко, С. Русової, Наталії та Тимофія Лубенців, О. Дорошенка, Я. Корчака, В. Сухомлинського, О. Захаренка та ін. Потужним джерелом у вивченні біографіки педагогів слугують інформаційно-бібліографічні ресурси, розміщені на вебпорталі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Педагогічного музею України, Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, вебсторінки архівних установ. Результати власних наукових розвідок студенти презентують під час сесій історико-педагогічних студій, науково-практичних конференцій, семінарів, педагогічних читань. Окрім того, за результатами розвідок майбутні педагоги розробляють інформаційно-освітні продукти (буклети, електронні посібники, дайджести), автор-

ські комп'ютерні ігри («Вивчаємо життєпис Бориса Грінченка», «Гортаючи сторінки словника Бориса Грінченка», «Відомий та невідомий Борис Грінченко», «Педагогічними стежками Софії Русової», «Тарас Шевченко – знаний і сучасний»), «Дороговкази Григорія Сковороди», написанні сценарію буктрейлера до збірок казок й оповідань Василя Сухомлинського «Квітка сонця», «Куди поспішали мурашки», «Я розповім вам казку».

Порушену проблему історичної пам'яті висвітлено в контексті освіти майбутніх учителів закладів загальної середньої освіти, вихователів закладів дошкільної освіти. Історична пам'ять є носієм людських цінностей, які складались віками. Саме наших днів важливо розуміти та приймати те, що історична пам'ять є чинником розвитку особистісних і професійних сенсів майбутніх педагогів, які будуватимуть майбутнє освіти, суспільства, нації. Презентовані освітні практики є результатом багаторічної роботи авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березівська Л. Педагогічні біографічні дослідження у контексті реконструкції історичної пам'яті українського народу. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: виміри історичної пам'яті (український і зарубіжний дискурси)* : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / ред. кол.: Топузов О. М., Сисоєва С. О., Дічек Н. П.; Култаєва М. Д.; Ладоня К. Ю. / за наук. ред. Н. П. Дічек; 30 травня 2024 р., м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України. [Електронне видання]. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2024. С. 35–38. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/46148/175180.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.
2. Грінченко Б. Д. *Якої школи нам треба*. Київ: Видавництво товариства «Криниця», 1917. 31 с.
3. Дічек Н. Історична пам'ять і політика пам'яті: виміри дискурсу. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: виміри історичної пам'яті (український і зарубіжний дискурси)* : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / ред. кол.: Топузов О. М., Сисоєва С. О., Дічек Н. П.; Култаєва М. Д.; Ладоня К. Ю. / за наук. ред. Н. П. Дічек; 30 травня 2024 р., м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України. [Електронне видання]. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2024. С. 30–34. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/46148/175180.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.
4. Євсєєв К. Історична та колективна пам'ять як феномен. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Вип. 2 (64). 2013. С. 157–167. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001119344>.

5. Кузьмінець Н., Стадник О., Букіна Т. Вплив національної пам'яті українців на події сьогодення. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія Історія. Вип. 14/56. 2023. С.185–196. URL: <http://pjh.dspu.edu.ua/article/view/291409>.
6. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.] ; за заг. ред. Ю. Шаповала. Київ: ІПіЕНД, 2013. 600 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/culture_of_historical_memory_163.pdf.
7. Міхно О. Українські педагоги – учасники другої світової війни: протидія фальсифікаціям і увічнення пам'яті в онлайн-продуктах Педагогічного музею України. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745108/1/%D0%9C%D1%96%D1%85%D0%BD%D0%BE%20%D0%9E%D0%9F%202025%20%D0%A3%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%B8%20-%20%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8%202%20%D0%A1%D0%92.pdf>.
8. Нагорна Л. П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6497-7/978-966-02-6497-7.pdf>